

мя соответствующими синдромами дизартрических расстройств. Постановка звуков осуществляется методом фонетической локализации-пассивного предоставления артикуляционным органам нужного положения. Обязательным на любом этапе логопедической коррекции выборочный артикуляционный массаж [3]. Достаточно высокие результаты логопедической работы позволяют достичь использование электростимулотерапии, с помощью которой значительно быстрее осуществляется автоматизация звуков, особенно при псевдобульбарной дизартрии у детей с нормальным интеллектом. Таким образом, для успешной работы по преодолению сложной речевой патологии у детей с ДЦП необходим комплексный подход с учетом этиопатогенетического принципа.

Литература:

1. Волков Л. С., Лалаев Р.И. Логопедия. М.: Просвещение, 1989.
2. Двякова Е. А. Логопедический массаж. М.: Академия, 2005.
3. Слепович Е. С. Формирование речи у дошкольников с задержкой психического развития. Мн.: Народная света, 1989.

Рецензент: канд. пед. наук, проф. Тилекеев К.М.

УДК 372.881.111.1: 004

Чомокеева К.У.
КГУим. И. Арабаева
Бишкек, Кыргызстан
K. U. Chomokoeva
I. Arabaev KSU
Bishkek, Kyrgyzstan

ТЕРС КӨНУГУУЛӨРДҮН СЕМАНТИКА-СИНТАКСИСТИК БӨЛҮШТҮРҮҮЛӨРДҮН ПРИНЦИПИ

СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧЕСКИЙ ПРИНЦИП КЛАССИФИКАЦИИ ОТРИЦАТЕЛЬНЫХ ПРЕДЛОЖЕНИЙ

SEMANTIC-SYNTACTIC PRINCIPLE OF CLASSIFICATION OF NEGATIVE PROPOSALS

Аннотация: Бул макалада терс сүйлөмдөгү типологиясына семантико-синтаксистик жакындоо каралып жатат. Жалпы жана жекелик терстикке критикалык анализ жүргүзүлөт, формалдык жана семантикалык критерияларга негизделген, ошондой эле бүгүнкү күндө аны англис тилинде колдонуу жыйынтыгы көрсөтүлөт.

Негизги сөздөр: баш тартуу критерийи; жалпы каршы жеке каршы сүйлөмдөр; жалпылоочу сүйлөм мүчөлөрү; жалпылоо менен сүйлөм.

Аннотация: В данной статье рассматривается семантико-синтаксический подход к типологизации отрицательных предложений. Проводится критический анализ традиционной теории «общего и частного» отрицания, рассматривается более общая классификация отрицательных предложений, основанная на формальных и семантических критериях, а также демонстрируются результаты ее применения к современному английскому языку.

Ключевые слова: категория отрицания; негатор; общеотрицательное/частно-отрицательное предложение; обобщающее отрицание; отрицательный/положительный обобщающий член предложения; предложение с обобщенным/необобщенным отрицанием; прилагательное/приименное отрицание; семантико-синтаксическая квалификация

Annotation: In this article, we consider a semantic-syntactic approach to the typologization of negative sentences. A critical analysis of the traditional theory of "general and particular" negation is carried out, a more general classification of negative sentences is considered, based on formal and semantic criteria, and the results of its application to modern English are demonstrated.

Key words: *negation category; negative; negative/partial negative proposition; general negation; negative/positive generalizing sentence member; sentence with generalized/non-denied negation; brisk/primitive negation; semantic-syntactic qualification*

Тануунун көп кырдуу категориясы дайым изилдөөчүлөрдүн көңүлүн буруп келген. Бул же тигил формада ал бардык тилдерде негизинен сүйлөмдөрдө көрсөтүлөт. Каршы сүйлөмдөрдү классификациялоо сүйлөмдөр: жалпылабаган каршылык, жалпыланган эмес баш тартуу, сын атооч, баш тартууну колдонуу, семантико- синтаксисдик классификация аракетин илгерки гректер тарабынан ишке ашырылган. Өзгөчө Аристотель тануунун эки түрүн белгөн, биринчиси: предикаттык тануу. Бул учурда ээ менен баяндоочтун ортосундагы байланыш жокко чыгарылат. Экинчиси, түрмөктүк тануу. Мында байланыш козголбойт. Ал эми тануунун чөйрөсүнүн таасири сүйлөмдүн семантикалык түзүлүшү менен чектелет [1].

Бүгүнкү лингвистикада тануунун ар түрдүү типологиясы бар. Алар синтаксистин деңгээлинде иштеши менен байланышта. Тануу сүйлөмдөрдөгү семантика- синтаксистик бөлүштүрүүлөрдүн эң белгилүүсү көп убакыт бою терс курулуштар жекелик жана жалпы деп болууну теориясы болуп эсептелип келген [2].

Сүйлөмдүн иштиктүү борбору деп этиш менен баяндоочту белгилөө менен А. М. Пешковский тануу баяндоочтун алдында туруу менен бардык ойду танат деп белгилеген. Эгер тануу башка сүйлөм мүчөлөрүндө турса анда ал жалпы ырасталган билдирүүнүн маанисине таасир этпейт [2].

Көптөгөн окумуштуулар, алардын арасында И. Э. Айзенштад, В. Н. Бондаренко, Н. А. Булах, И. М. Кевозева, В.З. Панфилов, Дж.Ф. Пейн этиш – баяндоочтун ролу жөнүндө кыйла аша чапты дешет. Албетте сүйлөмдүн тизмегиндеги каршылыгы терс курулуштардын түрүн аныктайт [3,4,1]. Ага карабастан, тереңирээк теориялык изилдөө жана тилдик фактылар расмий көрсөткүчтөрдүн өз ара байланышы жана белгиленген семантикалык ар түрдүүлүк сөзсүз түрдө болуусу абзел эмес.

Тилдик ар түрдүүлүктү изилдөөчүлөр көбүнчө аралаш баш тартуу көрүнүштөр менен кездешишет [5]. Ал көбүнчө орус, англис жана башка тилдерде кездешет. Буга окшогон сүйлөмдөрдөгү (- жок баяндоочтон мурун келет да, бирок негизги түрмөктүк басым башка сөзгө түшөт). Баарына мындай үлгүлөрдү кийинкиче өзгөртсө болот. Мисалы: Он не решил всех ваших задач (орусча). - He didn't solve all of your problems (англисче). Ал силердин бардык маселелерди чечип бере алган жок (кыргызча). Башкача айтканда, формалдуу түрдө жалпы семантикалык жактан алар купуя баш тартуу болуп калат.

Англис тилинде этиштик тануу семантикалык жактан башка учурларда дагы жекелик болушу мүмкүн [6]. Мисалы: She was not pretty but beautiful. Бул сүйлөмдө тануу этишке тийешелүү, башкача айтканда бул жалпылыган тануу, бирок семантика тарабынан караганда бул жеке тануу деп эсептеш керек: Она была не [просто] хорошей, но красивой (орусча). Ал жөн эле сүйкүмдүү эмес, сулуу болчу (кыргызча).

Демек, этиштик тануу дайыма сүйлөмдү жалпылаган тануу түрүнө айлантат бербейт.

Мындан сырткары, англис тилинде оң этиш менен түзүлгөн сүйлөм да семантикалык жалпылаган тануу болуп калышы мүмкүн (б.а. этиште not деген жардамчы сөздүн жок болушу). Буга мисал катары көпчүлүк авторлор төмөнкү сүйлөмдөрдү келтирүүдө: Nobody knows how to program their videos [7]. David said nothing [8].

Бул мисалдардан көрүнүп тургандай, кеп кыргыз тилине тийиштүү эмес экени белгилүү. Бул жагдай англис тилине тийешелүү. Ушундай эле жагдай латын тилинде да кездешет: Nem inem video (Мен эчкимди көргөн жокмун) [9].

Түзүүчүлөрдүн ою боюнча, белгисиз ат атооч, тактооч сыяктуу структура курамы неассердивдик бирдик болуп саналат. Башкача айтканда, алар эч качан өздүк ырастаган сүйлөмдөрдө колдонулбайт. Г. Готти жана Л. Хорн мындай терс чалгындоо менен ырасталбаган түсүн эсептешет [8].

Башкача айтканда, белгиленген сүйлөмдү жалпылагыч терс формасы жана сын атоочтун баш тартуу расмий түрдө кайра белгиленген.

Жогоруда айтылган аргументтер сүйлөмдүн жалпылагыч терс формасы өз алдынча семантикалык түрүн пайда кылат. Мындай ар түрдүү англис тилдеринде атайын маанилик түрү кийинки формалдык негизге ээ. Бир тилдерде терс көрүнүштөрдүн чогулушу бир гана терс ат атоочтун неассертивдик сөз айкаштарынын айкалышышы, тактоочтун жалпылагыч мүнөздө болушу [10].

Ушул жалпылагыч мүчөлөрдүн кооздугу мындан ары конструкциянын ичинен кийинки эки ар түрдүүлүккө бөлүгүн талдоо мүмкүнчүлүгүн берет:

1. Сүйлөмдүн жалпылагыч мүчөсү өздүк ат атоочтун же тактоочтун терс формасын билдирет (баяндооч бул учурда оң болуп көрсөтүлөт).

2. Жалпылагыч сүйлөм мүчөсү формалдуу түрдө оң (баяндооч терс көрсөткүчтө турат).

Сүйлөмдүн биринчи жалпылагыч терс бөлүгүн биз Т.Ж.С.Т. деп белгиледик. Башкача айтканда, сүйлөмдөгү терс жалпылагыч сүйлөм мүчөлөрү экинчи сүйлөмдөгү оң жалпылагыч сүйлөм мүчөлөрү [8].

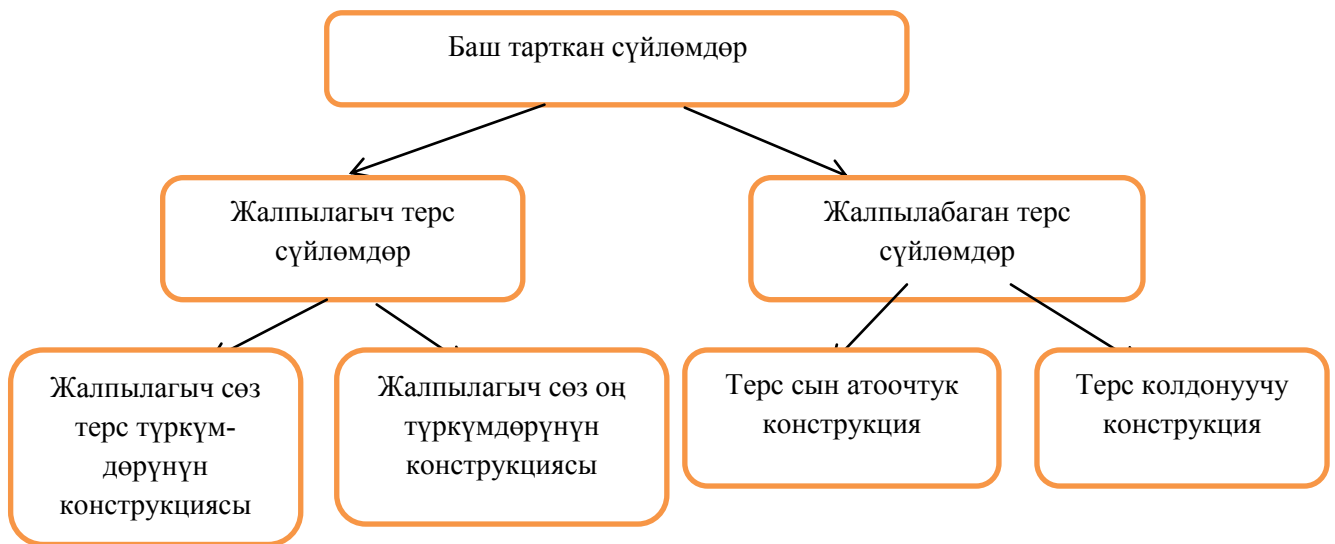
Т.Ж.С.М. тилдерге тиешелүү болгон мононегативдүү мүнөөздүү бөлүктөн айырмаланып, О.Ж.С.М. ар түрдүү тилдерде колдонулат. Common sense will get you nowhere [8] (англисче) (Здравый смысл ни к чему тебя не приведет (орусча) и Common sense won't get you anywhere (англисче) (Здравый смысл не приведет тебя к чему-либо (к чему бы то ни было) (орусча). Жөндүү пикир сени эч жака алып келбейт (кыргызча). Бул жогорку бөлүк терс сүйлөм мүчөлөрү жалпы универсалдуу мүнөөздү алып жүрөт дегенди билдирет.

Бул түрдүн терс конструкциясына каршы терс жалпыланган эмес сүйлөмдөр турат. Алардын түзүлүшү боюнча терсттик башка тилдик каражаттар менен катышпайт, жогоруда белгиленген түрдүн жалпылоосу белгилүү бир деңгээлде өзгөргөнү менен ат атооч тактоочко мүнөздүү жалпылоонун жогорку деңгээлин бербейт. Буга окшогон түзүлүштөр өз убагында авторлор тарабынан каралып терс этиштик конструкцияга бөлүнгөн. Мисалы: Daniel has not replied - Даниель жооп бербеди [7]. Колдонулган терс мүчөлөрү менен анын көздөрү кудум окшош. Бул жумуш үчүн чогултулган тилдик материалдагы терс жалпылабаган терс сүйлөмдөр жалпы негативдер конструкциянын теңинен көбүн түзөт. Көпчүлүк учурда бул сүйлөмдөгү терс сын атооч практикада (not) жок деген бөлүкчө менен мүнөздөлөт. Баш тартуу кир курулган сүйлөмдөр терс курулган сүйлөмдөрдүн 7 % түзөт.

Мындай күч жалпылабаган терс сүйлөмдөрдө формалдык да, семантикалык да критерийлердин негизинде ишке ашат. Колдонулган баш тартуу терстиктин көлөмүнүн конкреттүүлүгүн белгилейт, сын атоочтогу сүйлөмдөр оксиметриялык мазмунун планы жана берилишинин планы менен мүнөздөлөт. Баш тартуу менен түзүлгөн сүйлөмдөр өз учурларда жалпыланбаган терс сүйлөмдөрдү эки түргө бөлүүгө негиз болот.

Бул конструкцияны бөлүштүрүүнүн негизинде сын атоочтун терс формасын колдонууга жөн жерден семантикалык бөлүк келип чыкпайт. Семантиканын көз карашы боюнча алардын ортосунда конкреттүү чек коюлбайт. Айырма бир гана формалдык белгилерде байкалат. Бул жөнүндө жогорууда каралган баш тартуунун аралашуусу далил боло алат.

Ошентип жалпы жолунан терс сүйлөмдөрдүн бөлүштүрүүсүн кийинки схемадан элестетсе болот.

Каршылыктын жалпылоочу жана жалпылабаган түрлөргө бөлүнүшү кийинчирээк кээ бир изилдөөчүлөр тарабынан роман (француз, латын, италия) тилдеринде каралган. Андыктан бул тараптан жүргүзүлгөн маанилүү жумуш герман тилдер аймагында өзгөчө англис тилинде бүгүнкү күндө байкалбайт. Ошондон улам жогорку белгиленген бөлүштүрүүнү бүгүнкү күндө англис тилинде колдонобуз деген аракетиниз өзүнүн актуалдуулугун көрсөттү.

Ошентип жогоруда сүрөттөлгөн терс конструкцияларды бөлүштүрүү акырында формалдуу семантикалык принципти ишке ашырып, жалпы жана жекече терс теориясын кошумчалайт. Жалпы мүнөздөмөгө ээ болуу менен ал ар структуралык тилдерде ийгиликтүү колдонулушу мүмкүн. Бир гана латын жана француз эмес, англис тилинде да.

Адабияттар:

1. Saury J. M. The phenomenology of negation and its expression in natural language, 1986. 335 p.
2. Пешковский А. М. Русский синтаксис в научном освещении. 8-е изд., доп. М.: Языки славян. культуры, 2001. 544 б.
3. Есперсен О. Философия грамматики / под ред. Б. А. Ильиша. М.: Иностранная литература, 1958. 429 с.
4. Klima E. Negation in English // The Structure of language / ed. by J. J. Katz and J. Fodor. Prentice Hall: Englewood Cliffs, 1964. 246-323 с.
5. Падучева Е. В. О семантике синтаксиса: материалы к трансформационной грамматике русского языка. М.: КомКнига, 2007. 296 с.
6. Булах Н. А. Средства отрицания в немецком литературном языке // Ученые записки Ярославского гос. пед. ин-та им. К. Д. Ушинского. Вып. 62. Ярославль, 1962. 334 с.
7. Fielding H. Bridget Jones's Diary. Мультиязыковой проект И. Франка. URL: <http://www.franklang.ru>.
8. Fowles J. The Ebony Tower. Фаулз Дж. Башня из черного дерева. М.: Менеджер, 1999. С. 4-148.
9. Нехорошкова Т. П. Развитие структуры отрицательного предложения (от латинского языка к французскому): автореф. дис. ... канд. филол. наук. Л., 1982. С. 16.
10. Shaw I. Nightwork. Шоу И. Ночной портье. СПб.: Антология, 2006. 448 с.

Рецензент : канд. филол. наук, и.о. проф. Абдраева А.Т.